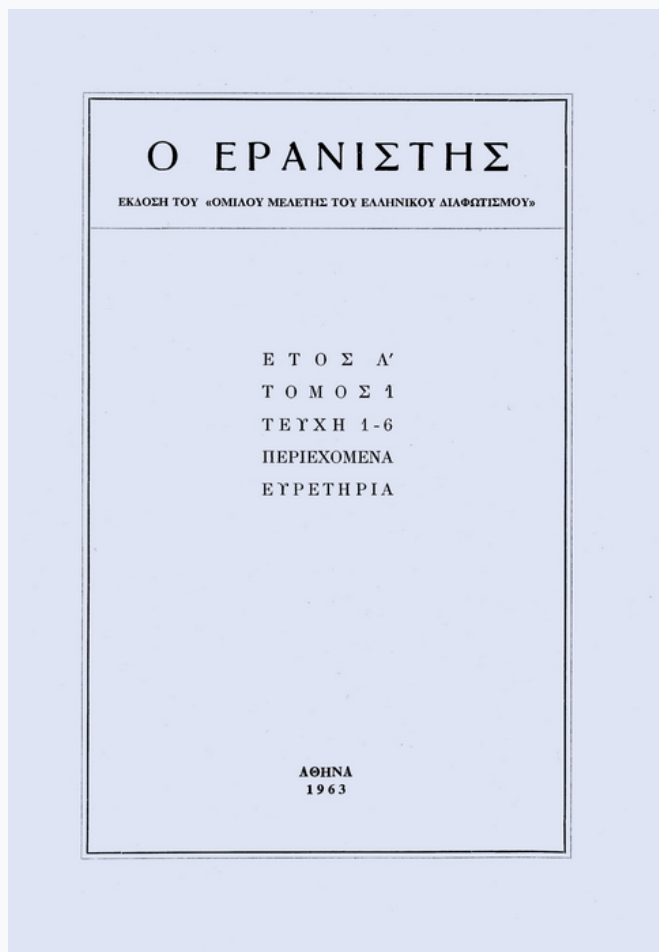

The Gleaner

Vol 1 (1963)

Μια βιβλιογραφική διευκρίνιση. Ο «Πρόδρομος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης» του Κοραή

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9595](https://doi.org/10.12681/er.9595)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Μια βιβλιογραφική διευκρίνιση. Ο «Πρόδρομος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης» του Κοραή. *The Gleaner*, 1, 47–50. <https://doi.org/10.12681/er.9595>

ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΗ

Ὁ «Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ Κοραῆ

Στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Θεολόγου στὴν Πάτμο υπάρχουν δύο ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ Κοραῆ μὲ χρονολογία 1805 καὶ τόπο ἐκδόσεως «ἐν Παρισίοις». Ὁρισμένες μικρὲς διαφορὲς μεταξύ τους καὶ ἕνας κατάλογος συνδρομητῶν στὸ τέλος τοῦ ἑνὸς ἀντιτύπου ἔγιναν ἀφορμὴ μιᾶς μικρῆς ἔρευνας ὥστε νὰ διακριθοῦν οἱ δύο ἐκδόσεις.

Ἦδη ἀπὸ τὴν Βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα 1800-1863 ἔχουμε τίς ἐξῆς πληροφορίες: «Ἀρ. 373, *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης... Ἔργον τοῦ Κοραῆ*. Ἀνετυπώθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1841 ἀλλ' ὑπὸ ἔτος 1805 ἐντελῶς πανομοιότυπως, οὕτως ὥστε δυσχερὲς ἀποθαίνει ἢ μεταξύ τῶν δύο ἐκδόσεων διάκρισις (ΕΒΕ, ΒΒ, ΔΟΒ)». «ἄρ. 3532 *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ* (ἐκδόσις 2α). Ἐν Ἀθήναις 15 Ὀκτ. 1841. Ὁ βιβλιοπώλης Α. Πουλῆς, Μφ. 0,18×0,23. Προκήρυξις περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις γενομένης ἀνατυπώσεως, ἐν ᾗ ἀνεγράφη ψευδῶς: Ἐν Παρισίοις ΑΩΕ (1805) (ΙΕΕΕ)».

Μιὰ ἐξέταση τῶν ἀντιτύπων, ποὺ υπάρχουν στίς δημόσιες βιβλιοθηκὲς τῶν Ἀθηνῶν μᾶς βοήθησε στὴν ἀκριβέστερη διάκριση τῶν δύο ἐκδόσεων. Ἀπὸ τὰ δύο ἀντίτυπα τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης φαίνεται ποιά εἶναι ἡ 1η ἐκδοση, γιατί ὑπάρχει στὸ ἕνα ἀντίτυπο ἀφιέρωση μὲ χρονολογία 29 Αὐγ. 1814 τοῦ Κ. Νικολόπουλου¹ πρὸς τὸν Ἀγγλο

1. Φαίνεται ὅτι ὁ Κ. Νικολόπουλος συνήθιζε νὰ στέλνῃ ἀντίτυπα ἀπὸ ἔργα τοῦ Κοραῆ σὲ διάφορα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ᾔθελε νὰ εὐχαριστήσῃ ἢ νὰ υποχρεώσῃ. Μιὰ τέτοια ἐνδειξὴ ἔχομε καὶ σ' ἕνα γράμμα του στίς 24 Μαρτίου 1806 ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι πρὸς τὸν Δ. Σχινᾶ (Σ. Καρατζᾶς, *Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος*, Ἀθήνα 1949, σ. 21), ὅπου ζητεῖ ἀπὸ τὸν Σχινᾶ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπὸ τὸ Παρίσι «ἕνα Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» γιὰ νὰ τὸν προσφέρῃ τὴν ἡμέρα τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου στὸν Ἡγεμόνα Κων. Ὑψηλάντη. Τὸ γεγονός σχολιάσθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Κοραῆ σ' ἕνα γράμμα του πρὸς τὸν Ἀλέξ. Βασιλείου (Σ. Καρατζᾶς, ἑ.ἀ., σ. 24), ὅπου γράφει: «ταύτην μου τὴν ὑποψίαν (ὅτι δηλ. εἶναι intrigant) ἠύξησε καὶ ἡ διὰ τοῦ Σχινᾶ... πρὸς ἐμὲ συμβουλὴ του νὰ πέμψω εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἐν ἀντίτυπον τοῦ Προδρόμου».

φιλόλογο Th. Gaisford : «τῷ λαμπροτάτῳ ἑλληνιστῇ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα φιλέλληνι κυρίῳ Γαϊσφορδίῳ. Ἐν Παρίσι τοῖς τῇ κτθ τοῦ Αὐγούστου αὐιδῷ». Στὸ ἴδιο γράφει μὲ μολύδι ὁ Ι. Γεννάδιος : «Ἡ Γνησία 1η Παρισινὴ ἔκδοσις. Σπανία». Στὸ ἄλλο ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου ὑπάρχει σὲ μονόφυλλο ἐπικολλημένο στὴν ἀρχὴ τοῦ διβλίου, μιὰ προκήρυξη ποὺ ἀναγγέλλει τὴν 2η ἔκδοση τοῦ Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῖ καὶ ζητᾷ συνδρομητές. Στὴν προκήρυξη αὐτὴ διαβάζομε τὰ ἑξῆς :

Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης (ἔκδοσις δευτέρα). Παρακινηθεὶς ἀπὸ τὴν μεγάλην ζήτησιν τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ἐσχάτως ἡ τε φιλόμουνος νεολαία καὶ λοιποὶ τοῦ «Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ ἀειμνήστου Κοραῖ ἐπεχείρησα δευτέραν ἔκδοσιν αὐτοῦ καὶ ἤδη ἐξηλθεν ἀπὸ τὰ πιεστήρια ἀπαρτάλλετο μετὰ τὸ πρῶτον, καταβληθείσης ἀκριβοῦς ἐπιμελείας, καὶ διορθωθέντων μάλιστα τῶν τυπογραφικῶν ἑλλειμμάτων τοῦ πρώτου ἀναγκαζόμενος δὲ ἀπὸ τὸ πολυδάπανον τῆς ἐκδόσεως ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν τῶν φιλομούσων συνισταμένην ἐκ Δραχμῶν ἐπὶ ἐνῶ πρότερον ἐπωλεῖτο τὸ βιβλίον διὰ 12 - 15 Δραχμῶν. Ἐν Ἀθήναις 15 Ὀκτ. 1841. Ὁ βιβλιοπώλης Α. Πουλῆς.

Ὁ Ι. Γεννάδιος ἔχει σημειώσει στὸ ἀντίτυπο αὐτό : «Κλεψίτυπος μετατύπως Ἀθηνῶν. Ὁ C. Iken ἐν Alten und Neuen Hellas, Leipzig 1823, σ. XII λέγει ὅτι τὰ Προλεγόμενα τοῦ Κοραῖ ἀνεδημοσίευσεν ὁ ἐν Βενετίᾳ Ν. Γλυκὺς τῷ 1820 ἐν ἐνὶ τόμῳ τιμῇ 13 λίραις»².

Ἔτσι εὐκολα μποροῦμε μετὰ τὴν ἀντιβολὴ τῶν δυὸ ἀντιτύπων, νὰ καθορίσουμε ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ πρώτη ἔκδοση καὶ νὰ βροῦμε τίς μικροδιαφορὰς τῆς ἀπὸ τὴν δευτέρῃ.

Ἡ ἔκδοση Α' ἔχει στὴν ἀναγραφὴ τοῦ τίτλου κόμμα μετὰ τὸ «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης», ἐνῶ παραλείπει τοὺς τόνους στὰ ἑλληνικὰ ψηφία, ποὺ ἀριθμοῦν τίς σελίδες τῶν προλεγομένων, τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τὰ κεφάλαια τῶν κειμένων.

Στὴν σελίδα τῶν «ἡμαρτημένων διόρθωσις» ἡ ἔκδοση Α' ἔχει 24 σειρές, ἐνῶ ἡ ἔκδοση Β' 44, παρόλο ποὺ τὰ στριχεῖα εἶναι καὶ στίς δύο περιπτώσεις τῶν 8 στιγμῶν.³

2. Ὁ Δ. Γκίνης, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῖ*, βιβλιογραφικὸ δοκίμιο, Ἀθήνα 1948, σ. 11 σημ. σημειώνει ὅτι ὁ Κ. Iken ἀργότερα (π. *Leukothea*, Β', 184) ἀνεκάλεσε ὁ ἴδιος τὴν ἐσφαλμένη αὐτὴ πληροφορία.

3. Στὴν ἔκδοση Β' διωρθώθηκαν σχεδὸν ὅλα τὰ παροράματα ποὺ ὑπῆρχαν στὴν ἐκδ. Α', π. χ. σ. 15, στίχ. 3 μάγους, γρ. ἄλλους, σ. 35, στίχ. 2 εἰ δὲ ἀποθάνω, γρ. εἰ δὲ ἀποθάνω, σ. 120, στίχ. 10 οὕτω, γρ. οὕτω, σ. 173, στίχ.

Παρατηρούνται επίσης μικρές διαφορές στα στοιχεία—π. χ. τὰ κεφαλαία στην έκδοση Β' έχουν μικρότερα διαστήματα, τὸ διπλὸ γ στην έκδοση Α' γράφεται γΓ ἐνῶ στην Β' γράφεται γγ, τὸ κόππα στην έκδοση Α' εἶναι γωνιώδες ἐνῶ στην Β' καμπύλο κᾶ.

Στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη ὑπάρχουν δύο ἀντίτυπα τῆς Α' ἐκδόσεως (1805). Ἀντίθετα τὰ τρία ἀντίτυπα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς εἶναι τῆς Β' ἐκδόσεως (1841). Στὰ δύο μάλιστα ἀπ' αὐτὰ ὑπάρχει μικρὸ τεμάχιο χαρτιοῦ, 0,11×0,08, ἐπικολλημένο στὸ μέσα μέρος τοῦ ἐξωφύλλου, ποὺ γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἐκδίδεται νῦν τὸ δεύτερον ὑπὸ Α. Πουλῆ. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ἀντωνιάδου, Ὁδὸς Ἑρμοῦ, ἄνω τῆς Καπνικαρέας 1841».

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε πάρα πάνω, τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀντίτυπα τῆς Μονῆς Θεολόγου τῆς Πάτμου ἀνήκει στὴν έκδοση τοῦ 1805 καὶ τὸ ἄλλο στὴν έκδοση τοῦ 1841. Τὸ δεύτερο ἀντίτυπο παρουσιάζει συνάμα πρόσθετο ἐνδιαφέρον: ἔχει στὸ τέλος ἓναν κατάλογο συνδρομητῶν (109 ὀνόματα), ποὺ ὑπάρχει μόνον σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀντίτυπα ὅσα ἐξετάσαμε (Βιβλιοθήκη Βουλῆς). Εἶναι τυπωμένος σὲ ξεχωριστὸ μονόφυλλο στὸ τέλος τοῦ βιβλίου χωρὶς σελιδαρίθμηση. Ἡ ἀπουσία τοῦ καταλόγου αὐτοῦ ἀπ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα ἀντίτυπα ποὺ ἐρευνήσαμε, ἴσως ὑποδηλώνει ὅτι προστέθηκε μεταγενέστερά, δηλαδὴ μετὰ τὴν κυκλοφορίαν ὠρισμένων ἀντιτύπων τοῦ «Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης».

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ δεύτερος ἐκδότης θέλησε νὰ δώσῃ πανομοι-

2 τὰ τῆς Κίρκης νίπτρα, γρ. τὰ τῆς Κίρκης, Νίπτρα, σ. 235, στίχ. 6 ἡμύνατο, γρ. ἡμύναιο κᾶ. Σὲ ἐλάχιστες μόνο περιπτώσεις ὁ νέος ἐκδότης δὲν ἔχει συμμορφωθῇ μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν διορθώσεων τῆς Α' ἐκδόσεως, π. χ. στή σ. 46, στίχ. 14 ἐπιμισθώσαντες, γρ. ἀπομισθώσαντες, σ. 91 στίχ. 3, ἀφάλασθαι, γρ. ἀφαλισθαι, σ. 210 στίχ. 26 τοῖς τελευτώσιν, γρ. ἐπὶ τοῖς τελευτώσιν, σ. 221, στίχ. 20 τοῦ Ἰουδαίων, γρ. τοῦ τῶν Ἰουδαίων (τὴν διόρθωση αὕτῃ ἔχει ἡ σελίδα τῶν παροραμάτων στὴν έκδοση Β', ἀλλὰ λανθασμένα παραπέμπει στὴν σ. 210), σ. ς στ. 1-2 ῥίπινοι... ἀλλὰ τοὺς ῥίπιουσιν εἰς ἐκείνους, γρ. Σκορπίζουσι... ἀλλὰ τοὺς σκορπίζουσι δι' ἐκείνους (στὴν έκδοση Β' δὲν διορθώθηκε ἀλλὰ στὰ παροράματα ὑποδεικνύεται πάλι στὸν ἀναγνώστη νὰ κἀνῃ τὴν διόρθωση). Ἐπίσης παρατηρεῖται ὅτι στὴν έκδοση Β' ἔγιναν διορθώσεις σφαλμάτων, ποὺ δὲν ἀναγράφονται στὴν σελίδα τῶν «ἡμαρτημένων» στὴν Α' έκδοση, ὅπως π.χ. σ. α Ζωσιμαδων, γρ. Ζωσιμάδων, σ. 269, στίχ. 20, ἐκ, γρ. ἐκ κᾶ. Οἱ παροπομπές στὴν έκδοση Α' γίνονται στὴν σελίδα καὶ στὸν στίχο, ἐνῶ στὴν έκδοση Β' στὴν σελίδα καὶ στὸ κεφάλαιο

4. Στὴν σ. 425 ἀντίθετα, ἡ έκδοση Α' γράφει τὴν λέξη «συγγραφέων» μὲ γγ, ἐνῶ ἡ έκδοση Β' μὲ γΓ.

ότυπη έκδοση «άπαράλλακτως με τὸ πρωτότυπον», ὅπως γράφει στὴν προκήρυξή του, καὶ θεώρησε σκόπιμο νὰ κρατήσῃ τὸ «ἐν Παρίσι τοῖς ΑΩΕ». Ἄν εἶχε σκοπὸ νὰ τὴν κυκλοφορήσῃ ὡς κλειψίτυπη έκδοση, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γεννάδιος, δὲν θὰ τύπωνε τὸ μονόφυλλο μετὰ τὴν προκήρυξιν τὸν Ὀκτ. τοῦ 1841 καὶ τὸ ἄλλο τεμάχιο χαρτιοῦ, ποὺ δηλώνουν σαφέστατα ὅτι πρόκειται γιὰ Β' έκδοση στὴν Ἀθήνα τὸ 1841.

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἔχομε πολλὰς περιπτώσεις πανομοιότυπων ἀνατυπώσεων, ὅπου εἴτε δὲν δηλώνεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνατύπωση καὶ μπαίνει ἡ ἴδια ἀκριδῶς σελίδα τίτλου εἴτε ὑπάρχει κάποια ἐνδειξη στὸν τίτλο ἢ καὶ μέσα στὸ σῶμα τοῦ βιβλίου. Στὴν περίπτωση τοῦ «Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» δὲν ἔχομε καμμιά ἐνδειξη στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὅτι εἶναι Β' έκδοση, μόνο οἱ μικροδιαφορὲς ποὺ σημειώσαμε πάρα πάνω δείχνουν ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ διαφορετικὸ καὶ οἱ προκηρύξεις τοῦ ἐκδότη τὸ ἐπιβεβαιώνουν.

Λουκία Δρούλια

5. Παράδειγμα τέτοιας ἀνατύπωσης εἶναι καὶ τὸ «Δοκίμιον περὶ πατριωτισμοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἰονικῶν Ἐπὶ Νήσων ἀφιερωθὲν ὑπὸ Ε.Φ. Ἐν Φιλαδελφείᾳ 1817», ποὺ ἀποδίδεται στὸ Ν. Σκοῦφο. Ἀνατύπωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔγινε μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὅπως συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ μιὰ σημείωση στὸ τέλος τοῦ βιβλίου· στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὁ δεῦτερος ἐκδότης ἐκράτησε τὴν ἴδια χρονολογία καὶ τὸν ἴδιο τόπο ἐκδόσεως, σημείωσε ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ Β' έκδοση. Πρβλ. E. Legrand, *Bibliographie Ioniennne*, ἀρ. 906 καὶ Γκίνης-Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863*, ἀρ. 961 καὶ 962.